

Lakivaliokunnan mietintö n:o 23 hallituksen esityksestä oikeushenkilön rangaistusvastuuta koskevaksi lainsäädännöksi sekä hallituksen esityksestä laiksi rikoslain 32 luvun muuttamisesta

Eduskunta on 7 päivänä syyskuuta 1993 lähettänyt lakivaliokuntaan valmistelevasti käsiteltäväksi otsikossa mainitun hallituksen esityksen n:o 95/1993 vp oikeushenkilön rangaistusvastuuta koskevaksi lainsäädännöksi.

Edelleen eduskunta on 21 päivänä lokakuuta 1994 lähettänyt lakivaliokuntaan valmistelevasti käsiteltäväksi otsikossa mainitun hallituksen esityksen n:o 230 laiksi rikoslain 32 luvun muuttamisesta.

Valiokunta on käsitellyt esitykset toistensa yhteydessä.

Lakivaliokunta on pyytänyt hallituksen esityksestä n:o 95/1993 vp ympäristövaliokunnan (YmVL 4) ja työasiainvaliokunnan (TyVL n:o 2) lausunnot. Lausunnot on otettu tämän mietinnön liitteiksi.

Valiokunnassa ovat olleet kuultavina lainsäädäntöjohtaja Jan Törnqvist ja lainsäädäntöneuvos Jarmo Littunen oikeusministeriöstä, poliisiylitarkastaja Reijo Pöyhönen sisäasiainministeriöstä, ylitarkastaja Kyllikki Silvennoinen kauppa- ja teollisuusministeriöstä, eduskunnan apulaisoikeusasiamies Pirkko K. Koskinen, osastopäällikkö Martti Jaatinen oikeuskanslerinvirastosta, oikeusneuvos Pirkko-Liisa Haarman korkeimmasta oikeudesta, hovioikeudenneuvos Robert Liljenfeldt Vaasan hovioikeudesta, kärjätuomari Liisa Lehtiö Helsingin kärjäoikeudesta, osastopäällikkö Antti Neimala Keskuskaupakamarista, kaupunginviskaali Tom Ifström Suomen Kaupunginviskaaliyhdistyksestä, apulaisnimismies Hannu Joonas Suomen Nimismiesyhdistyksestä, rikostarkastaja Jyrki Rostiala Poliisijärjestöjen liitosta ja asianajaja Matti Nurme la Suomen Asianajajaliitosta sekä professori Eero Backman ja professori Pekka Koskinen. Lisäksi valiokunta on saanut Suomen Pankkiyhdistykseltä kirjallisen lausunnon.

Hallituksen esitykset

Hallituksen esitys n:o 95/1993 vp

Esityksessä ehdotetaan rikoslakiin otettaviksi uudet säännökset, joiden mukaan oikeushenkilö voitaisiin tuomita rangaistukseen sen toiminnassa tapahtuneen rikoksen johdosta. Rangaistukseksi ehdotetaan yhteisösakkoa, joka olisi luonteeltaan täysin uusi seuraamus. — Voimassa olevan lain mukaan rangaistukseen voidaan tuomita ainoastaan ihmisiä eli niin sanottuja luonnollisia henkilöitä. Osakeyhtiöt, yhdistykset, kunnat, säätiöt ja muut oikeushenkilöiksi kutsutut kokonaisuudet on siis jätetty rangaistusvastuun ulkopuolelle.

Oikeushenkilö voitaisiin esityksen mukaan tuomita yhteisösakkoon sellaisten rikoslaissa rangaistaviksi säädettyjen tekojen johdosta, joista näin on laissa erikseen todettu. Yhteisösakkoon voitaisiin tuomita periaatteessa mikä tahansa oikeushenkilö, myös julkisyhteisö. Valtion ja kuntien vastuun ulkopuolelle jäisivät kuitenkin julkisen vallan käyttämisessä tehdyt rikokset.

Oikeushenkilöä itseään ei esityksessä pidetä rikoksen tekijänä, vaan rangaistus voisi seurata sellaisesta rikoksesta, jonka joku on tehnyt oikeushenkilön toiminnassa. Rangaistavuuden edellytyksenä olisi, että oikeushenkilön johto on ollut osallinen rikokseen tai sallinut rikoksen tekemisen taikka että oikeushenkilön toiminnassa ei ole noudatettu vaadittavaa huolellisuutta ja varovaisuutta rikoksen ehkäisemiseksi. Rikoksen tekijän on lisäksi täytynyt toimia oikeushenkilön puolesta tai hyväksi ja kuulua sen johtoon tai olla työ- tai virkasuhteessa oikeushenkilöön taikka toimia toimeksiannon perusteella.

Yhteisösakon vähimmäismäärä olisi viisituhatta ja enimmäismäärä viisi miljoonaa markkaa. Yhteisösakon rahamäärää vahvistettaessa tulisi esityksen mukaan ottaa huomioon oikeushenkilön laiminlyönnin laatu ja laajuus sekä oikeushenkilön taloudellinen asema.

Oikeushenkilön rangaistusvastuu olisi sillä tavoin harkinnanvarainen, että tuomitsemisen edellytysten täytyessäkin tuomioistuimen tulisi harkita, tuomitaanko yhteisösakoon vai ei. Tätä harkintaa ohjaamaan lakiin otettaisiin säännös harkinnan perusteista.

Useampaan samalla kertaa tuomittavaksi tulevaan rikokseen, joista voi seurata yhteisösakko, sovellettaisiin hieman muunneltua yhtenäisrangaistusjärjestelmää. Yleensä tällöin tuomittaisiin yhteinen yhteisösakko. Uusi rangaistus pantaisiin täytäntöön kuten päiväsakkoina tuomittava sakkorangaistus. Yhteisösakon sijasta ei kuitenkaan määrättäisi muuntorangaistusta. Yhteisösakon tuomitsemisen lyhin ja täytäntöönpanon yleinen vanhentumisaika olisi viisi vuotta.

Uuden seuraamuksen käyttöön ottamisen vuoksi myös eräisiin oikeudenkäyntiä ja oikeusprosessia koskeviin lakeihin ehdotetaan tehtäväksi lähinnä teknisluonteisia muutoksia.

Ehdotetut lait ovat tarkoitetut tulemaan voimaan noin puolen vuoden kuluttua siitä, kun eduskunta on ne hyväksynyt.

Hallituksen esitys n:o 230

Esityksessä ehdotetaan, että rahanpesu ja muut törkeimmät kätkemisrikokset otettaisiin oikeushenkilön rangaistusvastuun piiriin. Siten näiden rikosten johdosta voitaisiin siis tuomita yhteisösakoon.

Laki on tarkoitettu tulemaan voimaan samaan aikaan kuin oikeushenkilön rangaistusvastuuta koskeva lainsäädäntö, joka on parhaillaan eduskunnan käsiteltävänä.

Valiokunnan kannanotot

Yleisperustelut

Hallituksen esityksessä arvioidaan laajasti perusteita, joita on esitetty oikeushenkilön rangaistusvastuun käyttöönoton puolesta ja vastaan. Useiden kuulemiensa asiantuntijoiden tavoin valiokunta pitää uuden rikosoikeudellisen seuraamuksen puolesta esitettyjä perusteita merkittä-

västi painavampina kuin sitä vastaan esitettyjä argumentteja. Näin ollen valiokunta puoltaa hallituksen esitykseen sisältyvien lakiehdotusten hyväksymistä.

Keskeinen peruste uuden rikosoikeudellisen seuraamuksen käyttöönotolle on yksilöllisten rangaistusten ilmeinen epäsuhta yhteisöjen toiminnassa tapahtuneiden rikosten haitallisuuteen ja moitittavuuteen nähden. Ympäristövaliokunta on kiinnittänyt erityistä huomiota tähän epäkohtaan ympäristörikosten osalta. Lakivaliokunnan käsityksen mukaan rangaistusvastuu on oikeudenmukaista kohdentaa suoraan yhteisöön, jonka toiminnassa rikos on tehty ja jonka taloudellisia etuja rikos hyödyttää. Käyttöön otettavan yhteisösakon voi olettaa myös tehostavan rikosoikeudellista järjestelmää, koska nykyisten seurausten lievyyden lisäksi yksilöllisen rangaistusvastuun toteuttaminen on monimutkaisissa yhteisöissä käytännössä vaikeaa.

Oikeushenkilön rangaistusvastuun piiriin kuuluvat rikokset

Hallituksen esityksen mukaan yhteisösakoon voidaan tuomita sellaisista rikoksista, joiden seuraamukseksi se on rikoslaissa säädetty. Rangaistuksen ehdotettu käyttöala on suppea, koska yhteisösakko on tarkoitettu suhteellisen vakavien rikostyyppien seuraamukseksi ja koska kyseessä on uusi rikosoikeudellinen seuraamus.

Työasiainvaliokunta pitää esitystä sinänsä tarpeellisena ja tarkoituksenmukaisena, mutta katsoo, ettei yhteisösakkoa hallituksen esityksen mukaisesti pidä ulottaa koskemaan työrikoksia. Ympäristövaliokunta on puolestaan lausunnoissaan kannattanut oikeushenkilön rangaistusvastuun ulottamista ympäristörikoksiin, koska ne ovat tyypillisesti yhteisön toiminnassa tehtyjä rikoksia.

Lakivaliokunta pitää hallituksen esityksessä omaksuttua periaatetta uuden rikosoikeudellisen seuraamuksen varovaisesta käyttöönotosta perusteltuna ja kaikkia oikeushenkilön rangaistusvastuun piiriin ehdotettuja rikoksia siihen hyvin soveltuvina. Valiokunnassa kuultavina olleet asiantuntijat ovat ehdottaneet eräiden muiden rikostyyppien, esimerkiksi työ-, vero- ja kirjanpitorikosten, sisällyttämistä yhteisösakon käyttöalaan. Valiokunnan käsityksen mukaan yhteisösakon piiriin kuuluvia rikoksia voidaan arvioida uudelleen, kun uudesta seuraamuksesta on saatu käytännön kokemuksia.

Yksityiskohtaiset huomautukset ja muutosehdotukset

1. Laki rikoslain muuttamisesta

9 luku. Oikeushenkilön rangaistusvastuusta

1 § Soveltamisala

Hallituksen esityksen mukaan yhteisösakko on harkinnanvarainen seuraamus, jonka tuomitseminen tai tuomitsematta jättäminen on tuomioistuimen vapaassa harkinnassa, vaikka tuomitsemisen edellytykset olisivatkin olemassa. Rangaistusvastuun harkinnanvaraisuutta perustellaan sääntelyn joustavuudella, jolloin vällettään kohtuuttomuus yksittäistapauksissa ja säästetään tuomioistuinten resursseja. Esityksessä tuodaan lisäksi esille harkinnanvaraisuuteen liittyviä haittoja, joita ovat esimerkiksi oikeuskäytännön mahdollinen epäyhtenäisyys sekä kielteinen vaikutus yleiseen lainkuuliaisuuteen. Hallituksen esityksessä ei myöskään pidetä omaksuttua ratkaisua ongelmattomana rikos oikeudellisen laillisuusperiaatteen kannalta.

Ympäristövaliokunta on lausunnossaan kiinnittänyt huomiota seurauksen harkinnanvaraisuuteen ja katsonut, että lakia säädettäessä jää jossain määrin epäselväksi, miten yhteisösakkoa tullaan käyttämään. Asettuessaan puoltamaan harkinnanvaraisuutta tarkoituksenmukaisuusperusteilla ympäristövaliokunta on kuitenkin pitänyt lain soveltamisen seuranta välttämättömänä.

Ympäristövaliokunnan lausuntoon yhtyen lakivaliokunta katsoo, että hallituksen esityksessä esitetyt eri näkökohdat seuraamuksen harkinnanvaraisuudesta tai pakollisuudesta ovat niin merkittäviä, että nyt tehtyä ratkaisua on perusteltua syytä tarkastella uudelleen, kun seuraamuksesta on saatu käytännön kokemuksia.

Valiokunta edellyttää, että hallitus seuraa oikeushenkilön rangaistusvastuun soveltamista tuomioistuimissa ja arvioi sen jälkeen, onko aihetta säätää yhteisösakko pakolliseksi seuraamukseksi.

2 § Rangaistusvastuun edellytykset

Yhteisösakkoon voidaan tuomita ainoastaan virallisen syyttäjän vaatimuksesta. Pykälän 2 momentin toisen virkkeen mukaan asianomistajarikoksissa edellytetään lisäksi asianomistajan

syytepyyntöä. Asianomistaja voi estää rangaistukseen tuomitsemisen yksilörikoksesta ja hänen oikeutensa on katsottu olevan syytä ulottaa koskemaan myös tähän rikokseen perustuvaa yhteisösakkoon tuomitsemista.

Valiokunnan käsityksen mukaan omaksuttu lähtökohhta on hyväksyttävä ja lähtökohdiltaan oikeansuuntainen asianomistajan aseman kehittämisen kanssa. Valiokunta on useiden asianomistajarikosten osalta pitänyt toisaalta tärkeänä, että syyteharkinnassa yhteiskunnan edut tulevat riittävästi huomioon otetuiksi. Tästä syystä virallinen syyttäjä voi useista asianomistajarikoksista nostaa syytteen, mikäli erittäin tärkeä yleinen etu vaatii syytteen nostamista. Valiokunta ehdottaakin, että yhteisösakkoon voitaisiin tuomita virallisen syyttäjän vaatimuksesta myös oikeushenkilön rangaistusvastuun piiriin kuuluvasta asianomistajarikoksesta, mikäli erittäin tärkeä yleinen etu vaatii syytteen nostamista.

4 § Perusteet tuomitsemista harkittaessa

Pykälän 1 kohdan viittausta 2 §:ään on pidetty epäselvänä. Valiokunta ehdottaa, että kohtaa täsmennetään viittaamalla 2 §:n 1 momenttiin.

5 § Yhteisösakko

Yhteisösakon vähimmäismääräksi ehdotetaan 5 000 markkaa ja enimmäismääräksi viittä miljoonaa markkaa.

Valiokunnan kuulemat asiantuntijat ovat arvostelleet yhteisösakon vähimmäis- ja enimmäismäärän suuruutta. Niitä kumpaakin on pidetty liian alhaisena ja rangaistusasteikkoa liian laajana, jotta se ohjaisi tuomioistuinten mittaamiskäytäntöä riittävästi.

Valiokunta hyväksyy ehdotetun rangaistusasteikon, joka on verrattavissa eräiden muiden maiden vastaaviin rangaistuksiin ja kilpailulainsäädännön nykyisiin sanktioihin. Asetetuista markkamääristä johtuen rangaistusasteikkoa on tarkistettava rahan arvon muutosten myötä. Sitä voidaan myös arvioida uudelleen, kun rangaistuksesta on saatu kokemuksia.

7 § Syyttämättä jättäminen

Valiokunta ehdottaa, että pykälän nimi muutetaan paremmin sen sisältöä vastaavaan muotoon ”Syyttäjän harkintavalta”.

9 § Vanhentuminen

Ehdotuksen mukaan yhteisösakkoa koskevan vaateen vanhentumisaika määräytyy pääsääntön mukaan rikoksentehtäjän teon vanhentumisaajan perusteella. Lyhin vanhentumisaika olisi kuitenkin viisi vuotta.

Useat valiokunnan kuulemat asiantuntijat sekä ympäristövaliokunta ovat pitäneet syyteoikeuden vanhentumisaikaa liian lyhyenä.

Oikeushenkilön rangaistusvastuun piiriin ehdotetaan sellaisia rikoksia, joiden ilmituleminen ja selvittäminen voivat viedä kauan aikaa. Valiokunta on rikoslain kokonaisuudistuksen II vaihetta (HE 94/1993 vp) koskevassa mietinnössään n:o 22 käsitellyt rikoslain 8 luvun säännöksiä syyteoikeuden vanhentumisesta ja esittänyt eräitä näkökohtia otettavaksi huomioon työryhmässä, joka valmistelee näiden säännösten uudistamista.

Valiokunta ei ehdota vanhentumissäännöstä muutettavaksi, koska yhteisösakkoa koskevan vaateen vanhentumisaika on kytketty mainittuihin uudistettavina oleviin yleisiin säännöksiin. Näitä uudistettaessa voidaan samalla arvioida tätä säännöstä.

2. Laki rangaistusten täytäntöönpanosta annetun asetuksen 6 luvun muuttamisesta

Eduskunta on 5 päivänä joulukuuta 1994 hyväksynyt hallituksen esityksen n:o 66 laeiksi rangaistusten täytäntöönpanosta annetun asetuksen ym. muuttamisesta, jolla po. lain nimike on muutettu laiksi rangaistusten täytäntöönpanosta. Laki on tarkoitus saattaa voimaan 1.5.1995.

Valiokunta ehdottaa, että lakiehdotuksen johtolauseeseen ja lain nimikkeeseen tehdään lainmuutoksesta johtuvat tarkistukset.

3. Laki pakkokeinolain 3 luvun 1 §:n muuttamisesta

Valiokuntakäsittelyssä on ilmennyt, että pakkokeinolain (450/87) kotietsinnän edellytyksiä

koskevaa säännöstä on muutettava, jotta kotietsintä voitaisiin suorittaa oikeushenkilön rangaistusvastuun selvittämiseksi.

Valiokunta ehdottaa, että tässä yhteydessä muutetaan myös pakkokeinolain 5 luvun 1 §:n 1 momenttia lisäämällä sen loppuun lause ”taikka jos selvittävänä ovat yhteisösakon tuomitsemiseen vaikuttavat seikat”. Lisäksi rikosnimike ”henkilörekisteriin tunkeutuminen” on muutettava rikoslain kokonaisuudistuksen II vaiheessa (HE 94/1993 vp) ehdotettuun muotoon ”henkilörekisteriin kohdistuva tietomurto”. Tämän vuoksi myös johtolauseetta ja lain nimikettä on muutettava.

4. Laki oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta

Hallituksen esityksen antamisen jälkeen osa niistä oikeudenkäymiskaaren säännöksistä, jotka sisältyvät tähän hallituksen esitykseen, on muuttunut 1.12.1993 voimaan tulleiden lainmuutosten (1052/91 ja 1056/91) takia. Tästä syystä valiokunta ehdottaa, että oikeudenkäymiskaaren tehdään lainmuutoksista johtuvat tarkistukset.

Edellä esitetyn perusteella lakivaliokunta kunnioittavasti ehdottaa,

että hallituksen esitykseen 95/1993 vp sisältyvä lakiehdotus n:o 5 hyväksyttäisiin muuttamattomana, sekä

että hallituksen esitykseen 95/1993 vp sisältyvä lakiehdotus n:o 1 täydennettäisiin hallituksen esitykseen 230 sisältyvällä lakiehdotuksella ja hyväksyttäisiin muuttuna ja

että hallituksen esitykseen 95/1993 vp sisältyvät lakiehdotukset n:ot 2—4 hyväksyttäisiin muutettuina seuraavasti:

1.

Laki**rikoslain muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

lisätään rikoslakiin siitä 31 päivänä toukokuuta 1974 annetulla lailla (412/74) kumotun 9 luvun tilalle uusi 9 luku, 16 lukuun siitä 29 päivänä joulukuuta 1988 annetulla lailla (1256/88) kumotun 28 §:n tilalle uusi 28 §, 17 luvun 4 §:ään, sellaisena kuin se on 30 päivänä huhtikuuta 1987 annetussa laissa (451/87), uusi 2 momentti, 29 lukuun, sellaisena kuin se on 24 päivänä elokuuta 1990 ja 27 päivänä toukokuuta 1994 annetuissa laeissa (769/90 ja 386/94), uusi 10 §, 30 lukuun, sellaisena kuin se on (poist.) mainitussa 24 päivänä elokuuta 1990 annetussa laissa ja 25 päivänä tammikuuta 1993 annetussa laissa (54/93), uusi 13 §, 32 lukuun, sellaisena kuin se on mainitussa 24 päivänä elokuuta 1990 annetussa laissa sekä 17 päivänä joulukuuta 1993 ja 29 päivänä huhtikuuta 1994 annetuissa laeissa (1304/93 ja 317/94), uusi 8 §, ja 46 lukuun, sellaisena kuin se on muutettuna mainitulla 24 päivänä elokuuta 1990 annetulla lailla ja 29 päivänä joulukuuta 1994 annetulla lailla (1522/94) uusi 14 § seuraavasti:

9 luku

Oikeushenkilön rangaistusvastuusta

1 §

(Kuten hallituksen esityksessä 95/1993 vp)

2 §

Rangaistusvastuun edellytykset

(1 mom. kuten hallituksen esityksessä)

Yhteisösakkoon voidaan tuomita, vaikkei rikoksentehtäjä saada selville tai muusta syystä tuomita rangaistukseen. Yhteisösakkoon ei kuitenkaan tuomita sellaisen asianomistajarikoksen johdosta, jota asianomistaja ei ilmoita syytteen pantavaksi, *ellei erittäin tärkeä yleinen etu vaadi syytteen nostamista.*

3 §

(Kuten hallituksen esityksessä 95/1993 vp)

4 §

Perusteet tuomitsemista harkittaessa

Harkittaessa, tuomitaanko oikeushenkilö yhteisösakkoon, huomiota on kiinnitettävä erityisesti:

1) oikeushenkilön 2 §:n 1 momentissa tarkoitettuihin laiminlyönnin laatuun ja laajuuteen sekä johdon osuuteen rikoksessa;

(2—6 kohta kuten hallituksen esityksessä 95/1993 vp)

5 ja 6 §

(Kuten hallituksen esityksessä 95/1993 vp)

7 §

Syyttäjän harkintavalta

(Kuten hallituksen esityksessä 95/1993 vp)

8 ja 9 §

(Kuten hallituksen esityksessä 95/1993 vp)

16 luku

Rikoksista julkista viranomaista ja yleistä järjestystä vastaan

28 §

(Kuten hallituksen esityksessä 95/1993 vp)

17 luku

Perättömästä lausumasta

4 §

(Kuten hallituksen esityksessä 95/1993 vp)

29 luku

Rikoksista julkista taloutta vastaan

10 §

(Kuten hallituksen esityksessä 95/1993 vp)

30 luku

Elinkeinorikoksista

13 §

(Kuten hallituksen esityksessä 95/1993 vp)

32 luku

Kätkemisrikoksista

8 §

(Kuten hallituksen esityksessä 230)

46 luku

Säännöstelyrikoksista ja salakuljetuksesta

14 §

(Kuten hallituksen esityksessä 95/1993 vp)

Voimaantulosäännös

(Kuten hallituksen esityksessä)

2.**Laki****rangaistusten täytäntöönpanosta annetun *lain* 6 luvun muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan rangaistusten täytäntöönpanosta 19 päivänä joulukuuta 1889 annetun *lain* 6 luvun otsikko, sellaisena kuin se on 21 päivänä heinäkuuta 1977 annetussa laissa (595/77), sekä *lisätään* 6 luvun 1 §:ään, sellaisena kuin se on mainitussa 21 päivänä heinäkuuta 1977 annetussa laissa, uusi 3 momentti seuraavasti:

6 luku

Sakosta, sakon muuntorangaistuksesta ja yhteisösakosta

1 §

(Kuten hallituksen esityksessä)

Voimaantulosäännös

(Kuten hallituksen esityksessä)

3.

Laki**pakkokeinolain 3 luvun 1 §:n ja 5 luvun 1 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan 30 päivänä huhtikuuta 1987 annetun pakkokeinolain (450/87) 5 luvun 1 §:n 1 momentti, sellaisena kuin se on 24 päivänä elokuuta 1990 annetussa laissa (772/90), ja lisätään 3 luvun 1 §:ään uusi 3 momentti seuraavasti:

3 luku

Hukkaamiskielto ja vakuustakavarikko

1 §

(Kuten hallituksen esityksessä)

5 luku

Etsintä

1 § (Uusi)

Kotietsinnän edellytykset

Jos on syytä epäillä, että on tehty rikos, josta säädetty ankarin rangaistus on enemmän kuin

kuusi kuukautta vankeutta, saadaan rakennuksessa, huoneessa taikka suljetussa säilytyspaikassa tai kulkuneuvossa toimittaa kotietsintä takavarikoitavan esineen löytämiseksi tai muutoin sellaisen seikan tutkimiseksi, jolla voi olla merkitystä rikoksen selvittämisessä. Kotietsintä saadaan toimittaa myös, jos epäilyn kohteena oleva rikos on väärennysaineiston tai väärän rahan hallussapito taikka henkilörekisteriin *kohdistuva tietomurto taikka jos selvitettävänä ovat yhteisösaakon tuomitsemiseen liittyvät seikat.*

Voimaantulosäännös
 (Kuten hallituksen esityksessä)

4.

Laki**oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan oikeudenkäymiskaaren 12 luvun 7 §:n 1 momentti, sellaisena kuin se on 22 päivänä heinäkuuta 1991 annetussa laissa (1052/91), sekä lisätään 10 lukuun uusi 21 a §, 11 luvun 20 §:ään, sellaisena kuin se on (poist.) 22 päivänä heinäkuuta 1991 annetussa laissa (1056/91), uusi 4 momentti sekä 14 luvun 7 a §:ään, sellaisena kuin se on 19 päivänä huhtikuuta 1991 annetussa laissa (708/91), uusi 3 momentti ja 7 b §:ään, sellaisena kuin se on viimeksi mainitussa laissa, uusi 2 momentti seuraavasti:

10 luku

Laillisesta tuomioistuimesta

21 a §

(Kuten hallituksen esityksessä)

11 luku

Haasteesta ja sen tiedoksi antamisesta

20 § (uusi)

Oikeushenkilön haastamisessa vastaamaan

yhteisösaakon tuomitsemista koskevaan vaatimukseen noudatetaan, mitä tässä luvussa säädetään *haasteen tiedoksiannosta oikeushenkilölle* riita-asiassa. Jos vastaajana on muu oikeushenkilö kuin valtio, haaste on kuitenkin aina annettava tiedoksi henkilökohtaisesti sellaiselle henkilölle, jolla on oikeus ottaa haaste vastaan oikeushenkilön puolesta. Haaste on annettava tiedoksi niin aikaisin, että vastaaja tai tämän edustaja voi määräpäivänä saapua tuomioistuimeen. Jos oikeushenkilön edustajan on tällaisessa asiassa saavuttava henkilökohtaisesti tuomioistuimeen, hänen haastamisessaan noudatetaan, mitä 1 momentissa säädetään vastaajan haastamisesta.

22 §
(Poist.)

to ei ole sallittu, vastaajaa on aina kehotettava saapumaan tuomioistuimeen sakon uhalla.

12 luku
Asianosaisista

14 luku

Asian käsittelystä oikeudessa

7 §
Riita-asiassa asianosainen tai hänen *laillinen* edustajansa sekä rikosasiassa asianomistaja tai hänen *laillinen* edustajansa ja vastaajana olevan oikeushenkilön *laillinen* edustaja voidaan määrätä saapumaan *tuomioistuimeen henkilökohtaisesti sakon uhalla*, jos se katsotaan asian selvittämisen kannalta tarpeelliseksi. *Riita-asiassa, jossa sovinn-*

7 a ja 7 b §
(Kuten hallituksen esityksessä)

Voimaantulosäännös
(Kuten hallituksen esityksessä)

Helsingissä 19 päivänä tammikuuta 1995

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa puheenjohtaja Lax, varapuheenjohtaja Halonen ja jäsenet Aittoniemi,

Hassi, Häkämies, Komi, Korteniemi, Piha, Polvi, Rossi, Savela, Seivästö, Suhola, Tykkyläinen ja Vuoristo.

Vastalause

Suomessa on rikosoikeudellisten sanktioiden valikoima kansainvälisesti vertaillen kovin suppea. Nyky-yhteiskunnan tarpeiden ja yleisen oikeustajun mukaista on monipuolistuttaa järjestelmää. Tämän vuoksi pidämme hallituksen esitystä oikeushenkilön rangaistusvastuusta tarpeellisena.

Hallituksen esitys ja lakivaliokunnan enemmistö antavat yhteisösakon soveltamiselle keino-tekaisen suppean alan ja vähäisen vaikutusmahdollisuuden.

Mielestämme yhteisösakko soveltuu hyvin nimenomaan työrikosten seuraamukseksi. Rikoslakiuudistuksen valmistellut rikoslakiprojektin johtoryhmä, ns. professorikomitea, sekä valiokunnassa kuullut rikosoikeuden asiantuntijat olivat tällä kannalla. Samoin kaikki valiokunnassa asiantuntijoina kuullut työoikeuden professorit pitivät yhteisösakkoa työrikoksiin sopi-

vana. Samalla linjalla olivat edelleen työsuojeluviranomaiset, Lakimiesliitto, eduskunnan apulaisoikeusasiamies ja muutkin asiantuntijat työnantajapuolta lukuun ottamatta.

Kun nykyinen oikeusministerikään ei asettanut esteitä hallituksen esityksen muuttamiseksi siten, että työrikkokset otetaan mukaan, jää lakivaliokunnan hallituspuolueisiin nojautuvan enemmistön menettely käsittämättömäksi. Olemme tehneet työrikkoksia koskevat muutosesitykset rikoslain 47 luvun käsittelyn yhteydessä (HE 94/1993 vp — LaVM 22).

Hallituksen esityksessä ja valiokunnan mietinnössä ehdotetaan yhteisösakkoon tuomitsemisen jättämistä tuomioistuimen vapaaseen harkintaan. Tällainen menettely on rikosoikeudessa hyvin harvinaista. Yhteisösakkosäännösten tarpeettoman tiheä soveltaminen voidaan estää tiukoilla perusedellytyksillä, jotka ovat jo hallituk-

sen esityksessä — kuten oikeusministeriö on lausunnossaan lakivaliokunnalle huomauttanut. Vaarana harkinnanvaraisessa tuomitsemisessa on, että yhteisösakon merkitys jää olemattomaksi tuomioiden hyvin vähäisen määrän vuoksi.

Lakivaliokunta käsittelee pitkään yhteisösakon suuruutta. Asiantuntijoiden mielestä rikosoikeudelliset periaatteet edellyttävät tuomitsemista määrämärkoin. Mietinnössä oleva viiden miljoonan markan enimmäismäärä ei mielestämme anna mahdollisuuksia vaikuttaa riittävästi suurimpien yritysten päätöksentekoon. Tämän vuoksi ehdotamme enimmäisrajan nostamista 10 miljoonaan markkaan. On todennäköistä, että kun tästä uudesta seuraamusjärjestelmästä on saatu enemmän kokemuksia, enimmäisrajan nostamista kannattaa harkita vielä uudelleen.

Rikosoikeudelliset vanhentumisajat on suomalaisessa järjestelmässä sidottu pääsääntöisesti rikosten enimmäisrangaistuksiin. On kuitenkin perusteltavissa, että tekotyypin tai muun vastaavan seikan vuoksi voitaisiin tästä pääsäännöstä poiketa. Kun oikeushenkilön rangaistusvastuu nyt otetaan ensimmäisen kerran käyttöön yhteisösakon muodossa, voidaan sille säätää oma itsenäinen vanhentumisaikansa. Pidämme tätä perusteltuna, koska ympäristörikokset, taloudelliset rikokset ja yhteisösakon piiriin ehdottamamme työrikokset ovat tyypillisesti sekä hitaasti julkitulevia että vaikeasti selvitettäviä. Tämän vuoksi olemme ehdottaneet, että yhteisösakkoa koskevan vaateen lyhin vanhentumisaika olisi valiokunnan mietinnössä esitetyn 5 vuoden sijasta 10 vuotta.

Edellä olevan johdosta ehdotamme,

että lakiehdotukset hyväksyttäisiin valiokunnan mietinnön mukaisina paitsi 1. lakiehdotuksen 9 luvun 1, 5 ja 9 § näin kuuluvina:

1 §

Soveltamisala

Yhteisö, säätio tai muu oikeushenkilö, jonka toiminnassa on tapahtunut rikos, tuomitaan virallisen syyttäjän vaatimuksesta (*poist.*) rikoksen johdosta yhteisösakkoon, jos se on tässä laissa säädetty rikoksen seuraamukseksi.

(2 mom. kuten valiokunnan mietinnössä)

5 §

Yhteisösakko

Yhteisösakko tuomitaan määrämärkoin. Alin yhteisösakon rahamäärä on viisituhatta ja ylin *kymmenen* miljoonaa markkaa.

9 §

Vanhentuminen

Jos rikoksenteikijälle ei vanhentumisen vuoksi saa tuomita rangaistusta, ei myöskään oikeushenkilöä, jonka puolesta tai hyväksi hän on toiminut, saa tuomita rangaistukseen. Yhteisösakkoa koskevan vaateen lyhin vanhentumisaika on kuitenkin *kymmenen* vuotta.

Helsingissä 19 päivänä tammikuuta 1995

Tarja Halonen
Satu Hassi

Iivo Polvi
Marja-Liisa Tykkyläinen

EDUSKUNNAN
TYÖASIAINVALIOKUNTA

Liite 1

Helsingissä

19 päivänä huhtikuuta 1994

Lausunto n:o 2

Lakivaliokunnalle

Lakivaliokunta on pyytänyt 11 päivänä helmi-kuuta 1994 päivätyllä kirjeellään työasiainvaliokunnalta lausunnon hallituksen esityksestä n:o 95/1993 vp oikeushenkilön rangaistusvastuuta koskevaksi lainsäädännöksi.

Asian johdosta ovat valiokunnassa olleet kuultavina lainsäädäntöneuvos Jarmo Littunen oikeusministeriöstä, hallitusneuvos Esa Lonka, osastopäällikkö Mikko Hurmalainen ja vanhempi hallitussihteeri Antti Posio työministeriöstä, lakimies Ulla Liukkunen Uudenmaan työsuojelupiiristä, erikoistutkija Pirkko Kiviahho tasa-arvoasiain neuvottelukunnasta, lakimies Pentti Itkonen Akavasta, varatuomari Rauno Lindahl Liiketyöntajain Keskusliitosta, lakimies Arjo Suonperä Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestöstä, neuvottelupäällikkö Tapio Wallin Suomen Teknisten Toimihenkilöjärjestöjen Keskusliitosta ja lainopillinen asiamies Hannu Rautiainen Teollisuuden ja Työntajain Keskusliitosta.

Hallituksen esityksessä ehdotetaan rikoslakiin otettaviksi uudet säännökset, joiden mukaan myös oikeushenkilö voitaisiin tuomita rangaistukseen sen toiminnassa tapahtuneen rikoksen johdosta. Voimassa olevan lain mukaan rangaistukseen voidaan tuomita ainoastaan ihmisiä eli

niin sanottuja luonnollisia henkilöitä. Rangaistukseksi ehdotetaan yhteisösakkoa, joka olisi luonteeltaan täysin uusi seuraamus.

Oikeushenkilö voitaisiin esityksen mukaan tuomita yhteisösakkoon sellaisten rikoslaissa rangaistaviksi säädettyjen tekojen johdosta, joista näin on laissa erikseen todettu. Yhteisösakkoon voitaisiin tuomita periaatteessa mikä tahansa oikeushenkilö, myös julkisyhteisö. Valtion ja kuntien vastuun ulkopuolelle jäisivät kuitenkin julkisen vallan käyttämisessä tehdyt rikokset.

Valiokunta pitää esitystä tarpeellisena ja tarkoituksenmukaisena. Yhteisösakkoa ei ehdoteta työrikosten seuraamukseksi. Valiokunnan saaman selvityksen mukaan tämä on sen esityksen yleisen linjan mukainen, että uuden seuraamuksen käyttö aloitetaan varoen ja seuraamus ulotetaan vain harvoihin rikoslajeihin. Työoikeuden nykyinen seuraamusjärjestelmä on laaja ja monipuolinen eikä tällä alueella ole tarvetta uudelle rangaistukselle.

Edellä esitetyn perusteella työasiainvaliokunta esittää kunnioittavasti,

että lakiehdotukset hyväksyttäisiin muuttamattomina.

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa puheenjohtaja Lindroos, varapuheenjohtaja Nordman (osittain), jäsenet Hautala (osittain), Håkämies, Koistinen (osittain), Komi, Kuittinen, Laitinen (osittain), P. Leppä-

nen (osittain), Morri, Mäkipää, Rimmi, J. Roos (osittain), Taina (osittain), Takala (osittain), Viljamaa ja Viljanen (osittain) sekä varajäsenet Hiltunen (osittain), Kalli (osittain) ja Koskinen (osittain).

Eriävä mielipide

Hallituksen esitys oikeushenkilön rangaistusvastuusta liittyy rikoslain uudistukseen, josta jätettiin aivan viime valmisteluvaiheissa pois yhteis-

söskön soveltaminen työrikoksiin. Hallituksen perustelut tälle ovat varsin heikot. Rikoslakiprojektin tavoitteisiin kuului oikeushenkilön ran-

gaistusvastuun toteuttaminen mahdollisimman kattavasti.

Työrikkoksia tehdään nimenomaan yhteisömuotoisessa taloudellisessa toiminnassa. Olisi erittäin tärkeää voida kohdistaa moite työnantajana toimivaan yritykseen, ei vain työnantajan edustajaan. On yleisen oikeustajun vastaista, että yritys voi jatkaa syyttömänä.

Yhteisövastuu myös heikentäisi yritysten houkutusta hankkia taloudellista etua työrikkoksin ja lisäksi siten yleisestäävyttä.

Yhteisösakon uhka kannustaisi yrityksiä suunnittelemaan ja järjestämään toimintansa siten, että esimerkiksi tapaturmariskit ehkäistäisiin mahdollisimman hyvin. Se ehkäisisi myös syrjintää ja edistäisi työaikasuojelua.

Hallitus esittää yhteisösakon soveltamista ympäristörikkoksiin. Yhteisösakko tulisi ulottaa myös työrikkoksiin siitäkin syystä, että työrikkokset liittyvät asiallisesti usein ympäristörikkoksiin. Ruotsin lainsäädännössä työympäristörikos on yksi ympäristörikosten muoto.

Helsingissä 19 päivänä huhtikuuta 1994

Heidi Hautala
Marja-Leena Viljamaa

Eila Rimmi
Reijo Laitinen
Jukka Roos

Pekka Leppänen
Reijo Lindroos

Erityisesti törkeät työturvallisuusrikkokset muistuttavat usein ympäristörikkoksia. Ympäristörikos saattaa alkaa yrityksen sisältä työrikkoksena, jolloin ensin vaarannetaan työturvallisuutta. Vähitellen vaara leviää yrityksen seinien ulkopuolelle muuttuen selväksi ympäristörikkokseksi. Myös talousrikollisuuden torjunnassa työrikkokset liittyvät ympäristörikkoksiin.

Työrikkokset kuuluvat yhteisörangaistuksen piiriin useissa EU:n jäsenvaltioissa.

Edellä olevan perusteella esitämme,

että oikeushenkilön rangaistusvastuu yhteisösakon muodossa olisi tullut ulottaa koskemaan myös eräitä rikoslain työrikkoksia koskevassa 47 luvussa mainittuja vakavampia työrikkoksia, nimittäin työturvallisuusrikkosta, työaikasuojelurikkosta ja syrjintää.

EDUSKUNNAN
YMPÄRISTÖVALIOKUNTA

Helsingissä

10 päivänä toukokuuta 1994

Lausunto n:o 4

Lakivaliokunnalle

Lakivaliokunta on lähettänyt 11 päivänä helmikuuta 1994 lausuntopyynnön ympäristövaliokunnalle hallituksen esityksestä n:o 95/1993 vp oikeushenkilön rangaistusvastuuta koskevaksi lainsäädännöksi ympäristörikoksissa.

Asian johdosta ovat valiokunnassa olleet kuultavina lainsäädäntöneuvos Jarmo Littunen oikeusministeriöstä, ympäristönsuojeluneuvos Matti Vehkalahti ja ylitarkastaja Jukka Nurmio ympäristöministeriöstä, lakimies Jouko Tuomainen ja diplomi-insinööri Jorma Leivonen vesi- ja ympäristöhallituksesta, vesiylioikeudenneuvos Pekka Kainlauri vesiylioikeudesta, lakimies Leena Pohjanraito Suomen Kuntaliitosta, luonnon-suojelusihteri Ilpo Kuronen Suomen luonnon-suojeluliitosta, lainopillinen asiantuntija Hannu Rautiainen Teollisuuden ja Työnantajain Keskusliitosta sekä professori Erkki Hollo, professori Pekka Koskinen ja professori Vesa Majamaa.

Hallituksen esitys

Hallituksen esityksessä ehdotetaan rikoslakiin otettaviksi uudet säännökset, joiden mukaan myös oikeushenkilö voitaisiin tuomita rangaistukseen sen toiminnassa tapahtuneen rikoksen johdosta. Rangaistukseksi ehdotetaan yhteisösakkoa, joka olisi luonteeltaan täysin uusi seuraamus.

Oikeushenkilö voitaisiin tuomita yhteisösaksoon sellaisten rikoslaissa rangaistaviksi säädettyjen tekojen johdosta, joista näin on laissa erikseen todettu. Yhteisösaksoon voitaisiin tuomita mikä tahansa oikeushenkilö, myös julkisyhteisö. Valtion ja kuntien vastuun ulkopuolelle jäisivät kuitenkin julkisen vallan käyttämisessä tehdyt rikokset.

Yhteisösakon vähimmäismäärä olisi viisituhatta ja enimmäismäärä viisi miljoonaa markkaa. Yhteisösakon rahamäärää vahvistettaessa

tulisi ottaa huomioon oikeushenkilön laiminlyönnin laatu ja laajuus sekä oikeushenkilön taloudellinen asema.

Oikeushenkilön rangaistusvastuu olisi sillä tavoin harkinnanvarainen, että tuomitsemisen edellytysten täyttyessäkin tuomioistuimen tulisi harkita, tuomitaanko yhteisösaksoon vai ei. Tätä harkintaa ohjaamaan lakiin otettaisiin säännös harkinnan perusteista.

Useampaan samalla kertaa tuomittavaksi tulevaan rikokseen, joista voi seurata yhteisösakko, sovellettaisiin hieman muunneltua yhtenäisrangaistusjärjestelmää. Tällöin tuomittaisiin siis yleensä yhteinen yhteisösakko. Uusi rangaistus pantaisiin täytäntöön kuten päiväakkoina tuomittava sakkorangaistus. Yhteisösakon sijasta ei kuitenkaan määrättäisi muuntorangaistusta. Yhteisösakon tuomitsemisen lyhin ja täytäntöönpanon yleinen vanhentumisaika olisi viisi vuotta.

Uuden seuraamuksen käyttöön ottamisen vuoksi myös eräisiin oikeudenkäyntiä ja oikeusprosessia koskeviin lakeihin täytyisi tehdä lähinnä teknisluonteisia muutoksia.

Ehdotetut lait ovat tarkoitettut tulemaan voimaan noin puolen vuoden kuluttua siitä, kun eduskunta on ne hyväksynyt.

Valiokunnan kannanotot

Ympäristörikokset ovat tyypillisesti sellaisia rikoksia, joita tehdään yhteisön toiminnassa. Voimassa olevan lainsäädännön mukaan yhteisöä ei kuitenkaan voi tuomita rangaistukseen, vaan rikosoikeudellinen vastuu kohdistuu aina luonnolliseen henkilöön. Yhteisöjen kasvaminen ja organisaatioiden monimutkaistuminen ovat kuitenkin johtaneet siihen, että rikosoikeudellisen vastuun kohdentaminen yksilöön on usein vaikeaa. Toisaalta yksityisille henkilöille tavalli-

sesti tuomittavat muutaman kymmenen päiväsakon rangaistukset ovat usein ilmeisessä epäsuhteessa tehtyihin ympäristörikoksiin ja niiden seurauksiin. Luonnolliselle henkilölle tuomittava rangaistus ei riittävästi ilmennä teon moitittavuutta eikä kohdista moitetta siihen yhteisöön, jonka taloudellisten etujen vuoksi rikos useimmiten on tehty.

Oikeushenkilön rangaistusvastuun säätämisen yksilöllisen vastuun rinnalle onkin ympäristövaliokunnan mielestä varsin perusteltua ympäristörikoksissa. Oikeushenkilön rangaistusvastuu muodostaa merkittävän tehosteen ympäristövelvoitteiden noudattamiselle. Tässä suhteessa rikosoikeudellinen vastuu täydentää myös sitä vahingonkorvausoikeudellista vastuuta, jota uuden ympäristövahinkolain myötä ollaan toteuttamassa.

Puoltaessaan hallituksen esitykseen sisältyvien lakiehdotusten hyväksymistä ympäristövaliokunta kuitenkin kiinnittää huomiota yhteisö- sakan harkinnanvaraisuuteen.

Oikeushenkilön tuomitseminen yhteisö- sakkoon olisi hallituksen esityksen mukaan harkinnanvaraista, vaikka laissa säädetyt tuomitsemisen edellytykset täytyisivät. Lakia säädettäessä jää siten jossain määrin epäselväksi, miten yhteisösakkoa tullaan käyttämään.

Valiokunnan saaman selvityksen mukaan on harvinaista, mutta ei ainutlaatuista, että rangaistukseen tuomitseminen on tuomioistuimen va- paassa harkinnassa. Kun kysymyksessä on kokonaan uudentyypinen seuraamus, saattaa sen käyttöön ottaminen harkinnanvaraisena olla tar-

koituksenmukaista. Tätä puoltaa se, että ehdotetun yhteisö- sakan määrääminen voi olla tuomio- istuimessa paljon työtä vaativa tehtävä. Harkin- nanvaraisuudella vältetään se vaara, että yhteisö- sakkoon jouduttaisiin tuomitsemaan useam- min ja vähäisempien rikosten perusteella kuin lakia säädettäessä on tarkoitettu. Lain sovelta- mista on kuitenkin ympäristövaliokunnan mie- lestä välttämätöntä seurata tässä suhteessa. Siksi ympäristövaliokunta esittää lakivaliokunnalle,

että se mietinnössään edellyttäisi halli- tuksen seuraavan yhteisö- sakan toimi- vuutta ja arvioivan muutaman vuoden kuluttua, lain soveltamisesta saatavien kokemusten perusteella, onko aihetta säätää tämä seuraamus pakolliseksi.

Lisäksi valiokunta kiinnittää myös tämän esi- tyksen yhteydessä huomiota ympäristörikosten vanhentumiseen, sillä mahdollisuus yhteisö- sakkoon tuomitsemiseen päättyy pääsääntöisesti sa- malla hetkellä, kun tuomitsemisen perustana ole- va rikos vanhenee. Valiokunta toistaa lausunnos- saan n:o 3 esittämänsä kannanoton ym- päristörikosten vanhentumisaikojen uudelleen arvioimisen tarpeesta.

Edellä esitetyn perusteella ympäristövaliokun- ta esittää kunnioittavasti,

että lakivaliokunta mietintöönsä laaties- saan ottaisi huomioon, mitä tässä lausun- nossa on esitetty.

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa puheenjohtaja Seppänen, va- rapuheenjohtaja Vanhanen, jäsenet Biaudet,

Jääskeläinen, Karhunen, Korkea- oja, Kuuskoski, Markkula, Myller, Rask, J. Roos, Takala, Vir- rankoski ja Vuorensola sekä varajäsen Toivonen.

